

1.10.2024

YVV/1780/2024

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle**Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 2025; HE 109/2024 vp**

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää pyynnöstä lausua hallituksen esityksestä HE 109/2024 vp valtion tulo- ja menoarvioksi vuodelle 2025

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain soveltamista, edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Tähän tehtävän sisältyy myös ulkomaalaisten oikeuksien seuraaminen ja edistäminen, jonka osalta sisältyy toimivaltuuksia myös ulkomaalaislaissa. Lisäksi valtuutettu toimii maasta poistamisen valvojana, kansallisena ihmiskaupparaporttoijana, sekä naisiin kohdistuvan väkivallan raporttoijana. Kaikki tehtävät liittyvät keskeisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, myös kuten nämä on EU:n perusoikeuskirjaan kirjattu ja kuten niistä on säädetty Suomea sitoviin eurooppalaisiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Toiminnastamme, julkaisuista sekä ajankohtaisista teemoista on tietoa [verkkosivuillamme](#).

1. Yleisesti hallituksen esityksistä valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Hallituksen esitykseen valtion talousarvioksi vuodelle 2025 sisältyy edelleen laajoja toimenpiteitä, joiden tavoitteena on sopeuttaa valtiontaloutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa perustuslain 6 §:n mukaista yhdenvertaisuusperiaatetta ja syrjinnän kieltoa, jota yhdenvertaisuuslaki täsmentää, sekä perustuslain 22 §:n mukaista julkisen vallan velvoitetta turvata perus- ja ihmisoikeudet. Seuraavassa nostetaan esiin joitakin huomioita valtuutetun eri tehtävien näkökulmasta.

2. Lainsäädännön vaikutustenarviointi

Valtuutettu on kuluneen vuoden aikana lausunnoissaan monista tänä syksynä annettavista ns. budjettilaeista muutosten osalta esittänyt vakavan huolensa siitä, että esitysten yhteisvaikutuksia eri henkilöryhmiin ja kotitalouksiin ei ole tehty ennen esitysten antamista, eikä niiden perusoikeus- tai yhdenvertaisuusvaikutuksia ole riittävästi arvioitu. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden asema on tunnistettava lainvalmistelussa.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 23.9.2024 kaksi muistiota [sosiaalityrvamuutosten yhteisvaikutuksen arvioinnista](#). Toisessa käsitellään erityisesti [vuosien 2024 ja 2025 sosiaalityrva- sekä sosiaali- ja terveyspalvelulainsäädännön muutosten merkitystä perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta](#) eri ihmisryhmille.

STM:n selvityksessä käsitellään muutosten vaikutusta perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta, tarkastelukulmana erityisesti perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että selvitystä ei ole peilattu yhdenvertaisuuslain 5 §:n velvoitteeseen viranomaisille edistää yhdenvertaisuutta. 8 §:n pykälän syrjinnän kieltö edellyttää myös viranomaistoimissa varmistamaan, että käytännöt ja toimenpiteet eivät muodosta sen enempää välitöntä kuin välillistä syrjintää. Selvityksessä on kuitenkin tarkasteltu eräiden haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tilannetta, joissa voi olla merkittävä osuus yhdenvertaisuuslain syrjintäperusteiden piirissä olevia henkilöitä, johtuen esimerkiksi vammaisuudesta, terveydentilasta, iästä, sosioekonomisesta asemasta (yhdenvertaisuuslaissa: muu henkilöön liittyvä syy), alkuperästä tai kansallisuudesta. Selvityksen kohteina ovat erityisesti 1) työikäiset, työvoiman ulkopuoliset henkilöt, 2) lapset, nuoret ja lapsiperheet, 3) ikääntyneet, sekä 4) vammaiset henkilöt.

Selvityksessä todetaan, että vuonna 2024-2025 toteutetut ja toteutettavat toimenpiteet kohdistuvat kumuloituvasti niin riittävään toimeentuloon kuin palvelujen saatavuuteen. Selvityksen mukaan (s. 46) muutokset sosiaalityrvaan lisäävät niiden kohteina olevien henkilöiden riippuvuutta toimeentulotuesta. Tämä on huolestuttava kehityssuunta, jolla voi olla vakavia ja pitkäkestoisia vaikutuksia esimerkiksi lapsiperheisiin, ja näin lapsiin

ja nuoriin. Syrjäytymisen ylisukupolvisuuteen tulisi hakea ratkaisuja, pikemmin kuin vahvistaa sitä.

Palvelujärjestelmään kohdistuvat leikkaukset ja muutokset vaikuttaisivat myös kohdistuvan ennen kaikkea muutoin haavoittuvassa ja taloudellisesti heikommassa asemassa oleviin henkilöihin ja ryhmiin. Selvityksessä (s. 49) viitataan muun muassa perustuslakivaliokunnan kantaan terveydenhuollon taloudellisesta saavutettavuudesta (PeVL 8/1999), ja siihen, että PeV (21/2016 vp) on myös katsonut, että maksujen suuruus ei saa johtaa siihen, että palveluja tarvitsevat joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen. Asiakasmaksujen korotukset kohdistuvat voimakkaasti niihin ryhmiin, jotka ovat työterveyshuollon ulkopuolella ja heihin, joilla on suuri perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon tarve. Selvityksessä on todettu, että hoitotakuun lieventäminen, sekä asiakasmaksujen ja lääkekustannusten nousu kohdistuvat erityisesti vammaisiin henkilöihin (s. 38-39).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että muutosten vaikutusten toteutumista seurataan erittäin tiiviisti. Vaikka muutosten taustalla on valtiontalouden tasapainon korjaaminen, eivät muutokset kuitenkaan saa vaarantaa perustuslain 19 §:n mukaista välttämätöntä toimeentuloa ja huolenpitoa, tai lapsen turvallisia kasvun edellytyksiä. On tärkeää, että nopealla aikataululla voidaan korjata sellaiset toimenpiteet, jotka kumuloituvasti vaarantavat tiettyjen ihmisryhmien edellytykset välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, työelämäosallisuuteen ja turvattuun asumiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on myös lukuisissa lausunnoissaan **ulkomaalaisia koskevasta sääntelystä** nostanut esiin tarpeen kattavalle yhteisvaikutusten arvioinnille. Eduskunnassa on jo käsitelty ja tullaan myös syksyn aikana käsittelemään lukuisia perättäisiä ulkomaalaislain muutoksia, joilla on merkittäviä yhteisvaikutuksia ulkomaalaisten asemaan ja kotoutumisen edellytyksiin. On erityisen huolestuttavaa, että jotkut esityksistä voivat asettaa ulkomaalaisia ja myös ulkomaalaisia lapsia epävarmempaan ja haavoittuvampaan asemaan, ja näin myös alttiiksi hyväksikäytön riskille. Myös talousarvioon sisältyvä huomattava leikkaus **kotoutumislain (681/2024)** nojalla kunnille ja hyvinvointialueille kohdennettuihin korvauksiin kansainvälistä suojelua saavien henkilöiden kotoutumisen ja ih-

miskaupan uhreja tukeviin palveluihin herättää huolta siitä, miten kansainvälistä suojelua saavien henkilöiden kotoutumista voidaan tukea kunnissa, hyvinvointialueilla työvoimapalveluissa. Kotoutumista edistävillä palveluilla on tarkoitus edistää Suomeen muuttavien osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa (kotoutumislaki, 1 § 1 mom. 4) kohta), ja kotoutuminen edellyttää maahanmuuttajalta aktiivisuutta ja sitoutumista. Asetumista uuteen yhteiskuntaan tukee kuitenkin huomattavasti, jos asiantuntemusta, tietoa ja tukea on maahanmuuttajan saatavilla viranomaisten toimesta. Kansainvälistä suojelua saavat henkilöt, myös lapset, voivat usein olla myös vaikeiden kokemusten seurauksena traumatisoituneita ja erilaisten tukitoimien tarpeessa. On tärkeää, että kunnissa ja alueilla voidaan pitkäjänteisesti rakentaa tätä tukea, ja yhdenvertaisuusvaltuutettu toivoo, että muutetun kotoutumislain vaikutuksia kaiken kaikkiaan seurataan eduskunnassa.

3. Huomioita budjettilaeista

Valtion talousarvion käsittelyn yhteydessä eduskunta käsittelee myös lukuisia lakeja, joilla voi olla tärkeitä vaikutuksia eri tavoin haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää naisiin kohdistuvan väkivallan raportointitehtävänsä näkökulmasta erittäin kannatettavana, että käsittelyssä on nyt **rikos- ja riita-asioiden sovittelua** koskevan lainsäädännön muutos. Tällä muutoksella luovuttaisiin pääsääntöisesti sovittelusta rikosasioissa, joihin liittyy lähisuhdeväkivaltaa. Valtuutettu on tukenut ja tukee tätä muutosta.

Käsittelyssä on nyt myös **yhdenvertaisuuslain 6 a §:n** muutos, jolla luovuttaisiin varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisista yhdenvertaisuussuunnitelmista. Valtuutettu pitää ehdotettua muutosta valitettavana, ja muistuttaa, että rasismia koskevissa kyselytutkimuksissa ja Kouluterveyskyselyssä etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret ovat kokeneet rassistista häirintää ja syrjintää jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Yhdenvertaisuussuunnittelu luo kehykset henkilöstön, huoltajien ja lasten osallistamiselle, yhdenvertaisuuden tilan arvioinnille sekä henkilöstön osaamisen

kartoittamiseksi ja kartuttamiseksi. Valtuutettu toteuttaa tällä hetkellä selvityksen valtioneuvoston kanslialle yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelun tilasta ja kehittämistarpeista, lapsistrategian toimenpideohjelman mukaisesti.

Eduskunta käsittelee syksyn 2025 aikana hallituksen esitystä **vammaispalvelulaiksi**. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti esitysluonnoksessa antamassaan lausunnossa, että jo aiemmin hyväksytyn vammaispalvelulain tavoitteet ovat kannatettavia ja toteuttavat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta yhteiskuntaan sekä tukevat itsenäistä elämää. Valtuutettu pitää erityisen tärkeänä, että vammaispalvelulain soveltaminen voisi vahvistaa vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta. Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden mahdollistamisen ja vahvistamisen tulee olla vammaispalvelulain ja sen eri palveluiden läpäisevää.

4. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminta ja resurssit

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus astui voimaan 1.6.2023. Uudistuksen tärkeitä muutoksia olivat erityisesti yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan ulottaminen työelämän syrjintätapauksiin, häirintään puuttumisen veloitteen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa, yhdenvertaisuussuunnitteluvelvoite varhaiskasvatuksen järjestäjälle, yhdenvertaisuusvaltuutetun mahdollisuus viedä syrjintäasia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsittelyyn ilman nimettyä syrjinnän uhria, sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivalta antaa suositus hyvityksestä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun ensimmäinen täysi toimintavuosi uuden työelämän syrjinnän valvonnan tehtävän osalta täyttyy joulukuussa. 1.6.2023 voimaan astuneen lakimuutoksen jälkeen yhteydenotot työelämän syrjintäasioihin ovat kasvaneet. Vuonna 2023 näitä yhteydenottoja oli 373, joista merkittävä osa liittyi rekrytointitilanteisiin. Yhteensä vuonna 2023 valtuutetulle tuli 1734 yhteydenottoa syrjinnästä.

Talousarvioon vuodelle 2025 ei sisälly resurssimuutoksia valtuutetulle. Nykyiset resurssit joudutaan edelleen huomattavissa määrin kohdentamaan yksittäisten syrjintäasioiden käsittelyyn. Tavoitteena on kuitenkin, että

valtuutettu voisi lisätä ennakoivia toimiaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi yhdenvertaisuuslain mukaisesti, muun muassa yhdenvertaisuussuunnittelun valvonnan osalta. Työllisyysalueet ovat vuoden 2025 alusta merkittävässä asemassa yhdenvertaisen työelämän toteuttamiseksi. Koskimme huomioitamme yhdenvertaisuuden edistämisestä työvoimapalvelu-uudistuksesta [kirjeeseen](#), joka lähetettiin työllisyysalueille elokuussa 2024.

Tekoälyn käytön ennakkollinen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on myös yhdenvertaisuusvaltuutetun työn tärkeä kehittämiskohde. Tätä kehittämistyötä käynnistetään hankkeessa, joka saa Euroopan unionin komission teknisen tuen rahoitusta ja jonka toteuttaa Euroopan neuvosto. Yhdenvertaisuusvaltuutetun lisäksi hankkeeseen osallistuvat yhdenvertaisuuselimet Belgiasta ja Portugalista.

5. Yhdenvertaisuuslainsäädännön kehittäminen

6.

Hyväksyessään yhdenvertaisuuslain muutoksen 2022, eduskunta edellytti, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivallan laajentamista työelämän syrjintäasioihin selvitetään. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalla on mahdollisuus antaa oikeudellisesti sitova ratkaisu, ja sillä on merkittävä tehtävä matalan kynnyksen, maksuttomana oikeusturvan toteuttajana sekä yhdenvertaisuuslain oikeuskäytännön rakentajana. Lautakunnan toimivallan laajentamista myös työelämän syrjintäasioihin on edelleen siis syytä selvittää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman

